

Dobiesław Dudek
AWF Kraków

Podstawy prawne zrzeszeń sportu piłki nożnej w Galicji

Streszczenie:

Celem artykułu było przedstawienie podstaw prawnych wszystkich organizacji działających w dziedzinie sportu piłki nożnej na terenie Galicji. W pierwszej kolejności poddano analizie funkcjonowanie nieformalnych grup piłkarskich, które potocznie nazywały się klubami sportowymi, pomimo że prawodawstwo austriackie nie przewidywało w ogóle takiej formuły prawnej. W dalszej kolejności zostały omówione ustawowe stowarzyszenia i związki stowarzyszeń, które były podstawą instytucjonalizacji sportu wyczynowego piłki nożnej w Galicji.

Słowa kluczowe:

Sport, gry i zabawy ruchowe, piłka nożna, klub sportowy, stowarzyszenie, związek stowarzyszeń.

Założenia wstępne i aparatura pojęciowa

Od dłuższego czasu obserwuję uproszczoną, a co za tym idzie błędną wizję narodzin sportu piłki nożnej w Galicji, która nie uwzględniała w zasadzie obszaru prawno-ustrojowego monarchii austro-węgierskiej. Dlatego w niniejszym szkicu podjąłem się dokonać syntezy moich wcześniejszych dokonań w tym temacie i przedstawić nową interpretację ewolucji gry przy pomocy piłki nożnej w sport piłki nożnej oraz elementarne zasady instytucjonalizacji tego zjawiska. Bezwzględny zrozumieniem artykułu jest precyzyjna znajomość aparatury pojęciowej z zakresu teorii kultury fizycznej, dlatego tytułem wstępu przypominam historyczne nazewnictwo i jej definicje. Ad rem.

Zabawa oznaczała beztroskie i spontaniczne spędzanie czasu wolnego, na dowolnej czynności sprawiającej przyjemność.

Gra oznaczała rodzaj zajęcia dla rozrywki, odbywający się według z góry przyjętych reguł.

Gimnastyka europejska rozumiana była jako narodowe systemy pedagogiczne o celach ideowo-wychowawczych, których integralnym elementem były wszystkie ówczesne znane formy aktywności fizycznej takie jak: wycieczki pozamiejskie, gry i zabawy ruchowe w tym piłka nożna, biegi, zapasy, łyżwiarstwo, szermierka, jazda konna, pływanie, skoki do wody, ratownictwo wodne, ćwiczenia pożarnicze, samarytańskie i topograficzne, sprawnościowe ćwiczenia terenowe, taniec i w końcu właściwe ćwiczenia gimnastyczne

przyrządowe i bezprzyrządowe. Gimnastyka w tym rozumieniu była więc synonimem wychowania fizycznego.

Sport był definiowany jako forma różnych ćwiczeń fizycznych, realizowanych na podstawie wzorców zawartych w programach pedagogicznych angielskiego systemu wychowania sportowego. Ta uproszczona definicja fałszowała jednak złożone oblicze sportu i już w okresie zaborów pojawił się nowatorski prąd intelektualny, który definiował sport jako sposób wykonania dowolnej czynności ludzkiej przez nadanie mu cechy *emulacji* czyli rywalizacji. Oznaczało to, że za sport uważano również szereg zjawisk nie mających nic wspólnego z aktywnością fizyczną, takich jak np: szachy, warcaby i gry przy pomocy kart.

W pierwszym etapie rozwoju piłka i późniejsza piłka nożna były traktowane jako jedne z wielu form gier i zabaw ruchowych, dlatego przypomnijmy najważniejsze fakty związane z traktowaniem wszelkich odmian gry w piłkę właśnie przez pryzmat gier i zabaw ruchowych.

Nieco historii

W piłkę grali już starożytni Grecy i Rzymianie. Grecy wyróżniali dwa główne rodzaje piłek: *Harpastum*, mały i twardy kłębek skórzany napełniony piaskiem oraz *Follis*, lekką piłkę z pęcherza wołowego. Prawdopodobnie podczas podboju wysp brytyjskich, gdzieś około 217 r., żołnierze Cezara wprowadzili grę w piłkę na tym terenie. Znacznie później w Anglii, losy gry w piłkę miały zmienny charakter. Król Edward II w 1314 r. wydał edykt zabraniający uprawiania tej gry, podobnie postępowali władcy Szkocji podejmując próby wyeliminowania tej gry. Wszystkie te edykty nie pomogły i na przekór różnym zakazom w miasteczkach i wsiach ludność angielska oddawała się tej grze. Dopiero rewolucja purytańska przerwała szerzącą się namiętność. Niektóre szkoły angielskie zachowały dość długo ślady ówczesnych gier, albowiem wspomina o nich podróżnik francuski Misson w swoich pamiętnikach z 1697 r. Jednakże w niektórych pamiętnikach, pochodzących jeszcze z XVII w. odnajdujemy wzmianki obrzucające prawie klątwą „zabawę football”. Podobnie, kiedy w 1823 r. rozeszła się wieść, iż gra w „football” została wskrzeszona w szkole w Rugby i wprowadzona jako przedmiot szkolny, wszystkie gazety potępiły tę grę. Pomimo nieustających ataków piłka nożna zakorzeniła się w całej Anglii i stała się sportem narodowym Anglików. Dość szybko wyodrębniły się dwa kierunki angielskiej piłki: football reprezentowany przez organizację *Football Association* (1863) i rugby zrzeszone w *Rugby Football*.

Staropolska tradycja gry przy pomocy piłki

W Polsce piłka jako gra znana była od zarania dziejów. O piłce jako części gier rekreacyjnych w dawnych szkołach polskich za panowania Augusta III pisał J. Kitowicz, który opisywał piłkę jako „kłębek z wełny albo pakuł, tęgo po wierzchu nićmi osnuty, potem skórą obszyty albo też nićmi różnego koloru w siatkę obszyty; niektórzy kładli w sam środek piłki chrząstkę rybią lub cielęcą dla lepszej sprężystości”¹. Podobnie autorzy Ustaw Komisji Edukacji Narodowej zalecali, aby podczas szkolnych rekreacji młodzież zabawiała się: „grą w piłkę z ubieganiem się i żywym obracaniem, balon, czyli gra w dużą piłę”². Wiele rodzajów gier w piłkę było również częścią programu dziewiętnastowiecznych szkolnych majówek. Tytułowa bohaterka - „Piłka” - stała się w 1818 r. przedmiotem wierszowanej przypowieści S. Jachowicza, który poetyzował:

„Piłka się raz z chłopców śmiała,
 Że wyżej od nich skakała.
 Urażeni żarty temi
 Nie podnieśli piłki z ziemi.
 Niechaj Pani swoje skoki
 Wznowi teraz pod obłoki
 Cóż jej zręczność teraz zdoła?
 Każdy z chłopców szydząc woła.
 Tu piłka błąd swój poznała
 I ze wstydu zapłakała”³.

Najszerzej na temat gier w piłkę pisał Ł. Gołębiowski informując, że „Pierwsza to i najupodobańsza gra dziecinna, gra studencka, różne jej są gatunki: w ściankę, w kaszkę, żydek, rzucanie piłki w górę, na odległość w palanta, podbijanka, połączona gra piłki z bieganiem, czyli meta, pół mety, extramety, a dla dorosłych rycerskich już osób piłka z koni, piłką zrzucanie z ławy kamieni albo żelaznych brył”⁴. Szersze ustępy dotyczące gier w piłkę

¹ J. Kitowicz, Opis obyczajów i zwyczajów za panowania Augusta III, opracował dla użytku szkolnego W. Jankowski, Śniatyn 1910, s. 17.

² Ustawy Komisji Edukacji Narodowej (1783 r.), Komisja Edukacji Narodowej. Zebrał i opracował S. Tync, Wrocław 1954, s. 717.

³ S. Jachowicz, Piłka, „Pamiętnik Lwowski” 1818, t. III, s. 277.

⁴ Ł. Gołębiowski, Gry i zabawy różnych stanów w kraju całym, lub niektórych tylko prowincjach, Warszawa 1831, s. 13; E. Kacz, Gry i zabawy młodzieży oraz znaczenie ich w wychowaniu, Lwów 1895.

odnajdziemy w dziełach wielkich Polaków: Reja, Petrycego, Górnickiego, Falibogowskiego, Budzińskiego, Bielskiego, Łukaszewicza i Strykowskiego. Kronikarze odnotowali, że namiętnym graczem w piłkę był Zygmunt III, któremu zarzucano jednak iż zbyt dużo czasu poświęcał temu zajęciu.

Piłka nożna jako gra ruchowa w programach wychowania fizycznego przełomu XIX i XX w.

Narodziny piłki nożnej i nowoczesne prądy pedagogiczne płynące w XIX w. z Europy zachodniej spowodowały, że pojawiło się liczne grono autorów, którzy postanowili wprowadzić grę w piłkę nożną do programów wychowania fizycznego. Od tej pory piłka nożna była traktowana jako integralna część gier i zabaw ruchowych wspomagających proces wychowania fizycznego. Takie ujęcie piłki nożnej odnajdziemy w poglądach R. Palmsteina (1888)⁵ i H. Jordana (1891) zalecającego te zabawy, które „są połączone z ruchem i ćwiczeniem ciała, a więc: grę w piłkę zwykłą w rozmaity sposób, w piłkę uszată (*Schleuderball*), podbijanego (*football*)”⁶.

Ze względu na dużą różnorodność zabaw przy pomocy piłek należało zdefiniować tę tytułową - nożną, o której H. Jordan pisał: „Piłką nożną zwie się mocny kauczukowy balon osłonięty skórą, by nie przedzierał się na kamieniu. Piłka nożna wydęta ma około 30 cm średnicy”⁷. H. Jordan nie poprzestał jedynie na teoretycznych poglądach w sprawie włączenia piłki nożnej do programów pozaszkolnego wychowania fizycznego, lecz przystąpił również do praktycznego urzeczywistnienia swoich założeń przez wprowadzenie piłki nożnej, rozumianej jako gry ruchowej, do swojego parku. Zgodnie z tą koncepcją mecze piłki nożnej w Parku Jordana rozgrywano już od 1890 r. na boisku numer VIII, które miało „kształt elipsy, której oś wielka wynosi 71 m, zaś mała 50 m. Ziemia na nim twardo ubita. (...) Na obu krańcach tego boiska wbite są w ziemię bramki, potrzebne do gry w piłkę nożną”⁸. Podobnie i w warszawskich Ogrodach im W. E. Raua piłka nożna była praktykowana jako gra ruchowa⁹.

Do nurtu pedagogicznego ujmującego piłkę nożną (*football*), jako szkolną grę, zaliczamy również E. Cenara, który już w 1891 r. opublikował we Lwowie książkę pod

⁵ R. Palmstein, Zabawy i wycieczki, „Muzeum” 1888, z. 9; R. Wasztyl, Początki piłki nożnej i sportu szkolnego w Polsce, „Wychowanie Fizyczne i Sport” 1990, nr 2, s. 77.

⁶ H. Jordan, O zabawach młodzieży, „Przewodnik Higieniczny” 1891, nr 2.

⁷ Miejski Park dra Jordana w Krakowie, Kraków 1894. Nakł. H. Jordana, s. 31.

⁸ Ibidem.

⁹ J. Gebethnerówna, Z. Karosiówna, A. Filipowicz, Gry i zabawy ruchowe stosowane w ogrodach im. W.E. Raua, Warszawa 1916, s. 59.

tytułem „Gry gimnastyczne młodzieży szkolnej”¹⁰. Potwierdzenie tego nurtu odnajdujemy w innej publikacji E. Cenara z 1896 r. wydanej we Lwowie pt. „Gry piłką z rycinami”¹¹. Co prawda Cenar należał do zwolenników spopularyzowania w pierwszej kolejności „piłki polskiej zwanej pliszką lub kiczką”, ale jednocześnie dostrzegał rodzące się nowe zjawisko, które polegało na tym, że sama „ochota” do gry w piłkę nie wzbudzała już takiego entuzjazmu wśród polskiej młodzieży. Autor zaobserwował, że przewagę w świecie zyskiwały te gry w piłkę, które cechowały się „przymiotem rozbudzającym interes w grze”, czyli „zawody o lepsze”. Do jednych z nich - obok krikietu - należała właśnie angielska gra w „Football Association”¹².

Wszystkie założenia pedagogiczne gier ruchowych Cenar potwierdził w swojej następnej publikacji pt. „Gry i zabawy ruchowe różnych narodów”, której pierwsze wydanie ukazało się w 1900 r., a drugie w sześć lat później¹³. Zgodnie z duchem nowych czasów eksponujących angielski system wychowania młodzieży przez sport, za novum w tej publikacji należy uznać pogląd Cenara dotyczący wdrożenia w polskim systemie wychowania fizycznego „sportowego traktowania gier” oraz uwzględnienia w programach nauczania, oprócz wszechobecnej gimnastyki, „ćwiczeń sportowych”.

W 1902 r. ukazały się dwie książki M. Tokarskiego pt. „Zabawy i gry ruchowe uprawiane w parku dra Jordana”¹⁴ oraz wersja dla szkolnego użytku pt. „Zabawy i gry ruchowe na wolnym powietrzu”¹⁵, w których autor zaliczył piłkę nożną (Association Football) do gier o charakterze wychowawczym. Podobnie uczynili: E. Piasecki wydając w 1902 r. przepisy gry w piłkę nożną wzorowane na przepisach Angielskiego Związku Piłki Nożnej¹⁶ oraz A. Durski opracowując w 1908 r. zakres materiału ćwiczebnego dla młodzieży sokolej zalecając piłkę nożną jako grę, ale wyłącznie dla starszego przedziału wiekowego od 14 do 18 lat¹⁷.

Do nurtu pedagogicznego traktowania piłki nożnej jako gry wychowawczej, należy zaliczyć również rozdział zatytułowany „Piłka nożna (FOOTBALL)” zamieszczony w książce K. Laskowskiego pt. „Dziesięć sportów dla młodzieży” wydanej w Warszawie w

¹⁰ E. Cenar, Gry gimnastyczne młodzieży szkolnej, Lwów 1891, s. 23.

¹¹ E. Cenar, Gry piłką z rycinami, Lwów 1896.

¹² Ibidem, s. 21; Gry ruchowe. Piłka nożna, „Ruch” 1906, nr 2, s. 24.

¹³ E. Cenar, Gry i zabawy ruchowe różnych narodów, Lwów 1906.

¹⁴ M. Tokarski, Zabawy i gry ruchowe uprawiane w Parku dra Jordana, Kraków 1902, s. 116.

¹⁵ M. Tokarski, Zabawy i gry ruchowe na wolnym powietrzu, Kraków 1902, s. 116.

¹⁶ E. Piasecki, Piłka nożna. (Association Football), Lwów 1902.

¹⁷ A. Durski, Zakres materiału ćwiczebnego dla dorostu sokolego, Lwów 1908, s. 20.

1912 r. Autor pisał, że „U nas football niedawno wprowadzony został do fizycznego wychowania młodzieży, jako bardzo silny czynnik ćwiczeń fizycznych”¹⁸.

Na zakończenie tego fragmentu rozważań należy przypomnieć, że pierwszy podręcznik ogólnie sportowy jaki ukazał się na rynku wydawniczym w Warszawie już w 1890 r. w ogóle nie odnotowywał piłki nożnej, ani jako gry, ani jako sportu¹⁹. Powody mogą mieć dwoisty charakter. Po pierwsze, piłka nożna mogła wtedy jeszcze nie być znana w środowisku warszawskim i po drugie, sportowe traktowanie plebejskiej piłki nożnej w ogóle nie wchodziło w krąg zainteresowania autorów podręcznika, ponieważ opracowanie było przeznaczone dla młodzieży ziemiańsko-arystokratycznej.

Narodziny sportu piłki nożnej w świetle polskich podręczników

Na przełomie XIX i XX w. nowe trendy płynące z Europy zachodniej i moda na sport spowodowały, że pojawił się powszechny obyczaj polegający na traktowaniu niektórych gier ruchowych, w tym szczególnie piłki nożnej, jako sportu. Praktycznym przejawem tego zjawiska było uprawianie sportu piłki nożnej bez jasno określonych zadań pedagogicznych na rzecz jedynie celów rekordowych i widowiskowych. Aby zilustrować historyczny proces polegający na powolnej ewolucji piłki nożnej rozumianej jako gry ruchowej w sportowe traktowanie piłki nożnej prześledźmy te wydarzenia na przykładzie polskich podręczników.

O złożoności zjawiska i dylematach z tym związanych może świadczyć podręcznik anonimowego autora wydane w 1903 r. w Warszawie pt. „Gry w piłkę dla dzieci, młodzieży i starszych osób według metody francuskiej”. Autor raz pisał, że „gra w piłkę należy do najdawniejszych zabaw i ćwiczeń gimnastycznych na świeżym powietrzu”, by prawie w tym samym miejscu zanotować, że jednak jest to „sport, pociągający za sobą licznych zwolenników”²⁰.

Rozterek tych nie miał już chyba E. Piasecki, który w 1906 r. na łamach warszawskiego „Ruchu” napisał, że gra w piłkę nożną jest „dziś jednym z najlepszych i najpopularniejszych sportów”²¹.

Pierwszy podręcznik poświęcony piłce nożnej, traktowanej wyłącznie jako sport, został wydany przez anonimowego autora w 1909 r. we Lwowie pod tytułem: „Sport piłki.

¹⁸ K. Laskowski, Dziesięć sportów dla młodzieży, Warszawa 1912, s. 115.

¹⁹ Zdrowa dusza w zdrowym ciele. Podręcznik sportowy zawierający naukę gimnastyki, fechtunku, boksowania, pływania, łyżwiarstwa, wiosłowania, jazdy konnej, jazdy welocypedowej i tańca (...), Warszawa 1890.

²⁰ Gry w piłkę dla dzieci, młodzieży i starszych osób według metody francuskiej, Warszawa 1903, s. 1-2.

²¹ E. Piasecki, Piłka nożna polska. Przyczynek do kwestii wychowania fizycznego narodowego, odbitka z dwutygodnika „Ruch” 1906, nr 14-17, s. 1.

Palant i Piłka nożna”. Podręcznik został oparty wyłącznie na zachodnich źródłach, które autor wymienił w ostatnim rozdziale zatytułowanym „Literatura piłki nożnej”. Autor podawał dwa motywy wydania tego podręcznika: po pierwsze, pomimo bujnego rozwoju ruchu sportowego w kraju nie było „prawie żadnego podręcznika sportowego w języku polskim napisanego”, oraz po drugie, piłka nożna „po tenisie jest to obecnie najbardziej u nas rozpowszechniony sport”²². W pierwszej ocenie autor chyba się mylił, ponieważ już w 1906 r. nakładem lwowskiego Towarzystwa Zabaw Ruchowych K. Hemerling wydał przepisy pt.: „Piłka nożna Association Football”²³. Wnosimy z tytułu jedynie, że wydawnictwo miało charakter jednak sportowy, ponieważ egzemplarza wydawniczego ani przedruku prasowego nie udało się odnaleźć do obecnej chwili.

Trzeci podręcznik, czysto sportowy, prezentujący zasady gry w piłkę nożną ukazał się na rynku wydawniczym nakładem KS „Cracovia” w Krakowie w 1910 r. Przesądzał on jednoznacznie, że warunkiem uprawiania sportu piłki nożnej jest „systematycznie prowadzony *trening*”²⁴.

Czwarty i ostatni znany podręcznik wydany w Galicji traktujący grę w piłkę nożną jako sport, ukazał się w 1912 r. nakładem warszawskiego „Sportu Powszechnego”²⁵.

Pojęcie klubu sportowego

Tak jak wykazaliśmy, w polskiej tradycji występowały dwa równoległe kierunki rozwoju piłki nożnej. Pierwszy traktował piłkę nożną jako integralny element gier i zabaw ruchowych o celach wychowawczych. Drugi kierunek polegał na sportowym traktowaniu piłki nożnej. Orędownicy tego drugiego kierunku w zasadzie nie kwestionując pierwiastków wychowawczych wskazywali jednak na dominujące środki związane ze zjawiskiem rywalizacji, pozbawiając w ten sposób sport piłki nożnej utylitaryzmu na rzecz rekordu i widowiska.

Dlatego słusznym będzie w tym miejscu konkludować, że rok 1890 i pierwsze lata XX w. to pionierski okres rozwoju piłki nożnej traktowanej, jako jeden z wielu środków wychowania fizycznego, propagowany przez różne placówki i organizacje wychowania

²² B., Sport piłki. Palant i Piłka nożna z 4 rycinami, Nakł. księgarni W. Zukerkandla, Lwów-Złoczów 1909, s. III-V.

²³ K. Hemerling, Piłka nożna Association Football. Prawidła, Nakł. TZR, Lwów 1906.

²⁴ Gra piłką nożną. Zasady, prawidła, wskazówki. Krótki podręcznik dla publiczności i dla grających wydany staraniem Klubu Sportowego „Cracovia”, Kraków 1910, s. 6.

²⁵ Piłka nożna (Football). Reguły gry według zasad przyjętych przez Football-Association w Londynie i stosowanych ogólnie u nas. Opracował I. O. S., Warszawa 1912.

fizycznego takie jak: Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”, Park Jordana czy też lwowskie Towarzystwo Zabaw Ruchowych. Inną cechą charakterystyczną tego okresu była narastająca popularność piłki nożnej i tworzenie licznych „dzikich”, czyli podwórkowych drużyn piłkarskich. Moda na sport piłki nożnej spowodowała, że te „dzikie” drużyny przybierały zwyczajową nazwę angielskiego KLUBU. Wszystkie te KLUBY działały poza prawem austriackim, które w ogóle nie przewidywało takiej formuły, dlatego nie miały one w związku z tym żadnej zdolności do działań formalno-prawnych. Liberalna monarchia tolerowała ten typ sportowego życia towarzyskiego²⁶. Dlatego myli się w swoich ocenach dwukrotnie Paweł Pierzchała, który w ciekawej książce poświęconej Henrykowi Reymanowi, pisał raz, że: „Tak w zasadzie wyglądał obraz krakowskiej piłki od zarania, aż do 1906 roku, kiedy to zaczęły powstawać pierwsze kluby piłkarskie z prawdziwego zdarzenia”²⁷ oraz drugi „to właśnie we Lwowie powstały pierwsze kluby piłkarskie z prawdziwego zdarzenia”²⁸. Podsumujmy więc, podwórkowe grupy młodzieżowe, nazywane klubami sportowymi, nie były organizacjami ani nowoczesnymi, ani nie przypominały w swej formule prawnej żadnych zrzeszeń, w których można było uprawiać wyczynowy sport piłki nożnej.

Pojęcie stowarzyszenia w austriackim prawie

Brak zdolności do działań formalno-prawnych towarzyskich klubów piłkarskich był zasadniczą przesłanką, która uniemożliwiała rozwój nowoczesnego sportu wyczynowego i włączenie się do europejskiego systemu sformalizowanych rozgrywek sportowych. Aby ten stan zmienić należało w Galicji założyć podmiot prawny zwany: stowarzyszenie.

Wszystkie stowarzyszenia o celach niezarobkowych w Austrii działały na podstawie Ustawy z 15 listopada 1867 r. o prawie stowarzyszania się. Stowarzyszenie definiowane było jako dobrowolne, trwałe zrzeszenie o celach niezarobkowych i zakładały je wyłącznie osoby fizyczne. W celu założenia stowarzyszenia należało przesłać do c.k. Namiestnictwa we Lwowie pięć egzemplarzy statutu i pisemne zawiadomienie o mającym się utworzyć stowarzyszeniu²⁹. Jeżeli po upływie 4 tygodni, po wniesieniu zgłoszenia, władza krajowa nie wydała zakazu lub oświadczyła, że nie zakazuje zawiązania stowarzyszenia, stowarzyszenie mogło rozpocząć swoją działalność, co oznaczało - jak pisał prof. Uniwersytetu we Lwowie J.

²⁶ D. Dudek, Pojęcie klubu sportowego, „Studia Humanistyczne” AWF w Krakowie 2005, nr 5, s. 17.

²⁷ P. Pierzchała, Z Białą Gwiazdą w sercu. Wiślacka legenda: Henryk Reyman 1897-1963, Kraków 2006, s. 12.

²⁸ Ibidem, s. 13.

²⁹ Polski adwokat domowy, Lwów 1872, s. 246; A. Haidinger, Adwokat domowy (...), Cieszyn 1875, s. 249; Dąbrowski, Adwokat ludowy (...), Fryszak 1898, s. 31.

Buzek - „stowarzyszenie prawnie istnieje”³⁰. W innym miejscu cytowanej książki J. Buzek precyzował: „stowarzyszenie, podlegające ustawie z r. 1867, uzyskuje osobowość prawniczą w cztery tygodnie od przedłożenia statutów namiestnictwu, o ile władza ta w terminie tym założenia stowarzyszenia nie zakazuje, względnie już wcześniej nie oświadczy, iż stowarzyszenia nie zakazuje”³¹.

Na żądanie każdego stowarzyszenia, władza krajowa musiała „poświadczyć istnienie stowarzyszenia według osnowy przedłożonych statutów. Poświadczenie to stanowi dowód prawnego istnienia stowarzyszenia dla stosunków publicznych i prywatnych”³². Przywołane poświadczenie było urzędowym drukiem zaczynającym się od słów: „*C.K. Namiestnictwo we Lwowie reskryptem* (czyli rozporządzeniem wyższej władzy uzup. autora) *z dnia ... oznajmiło, że nie zakazuje zawiązania stowarzyszenia ...*”. Podobnie każda zmiana statutu stowarzyszenia wymagała przejścia identycznej procedury, a w takiej sytuacji poświadczenie brzmiało: „*C.K. Namiestnictwo we Lwowie oznajmiło reskryptem z dnia ..., że nie zakazuje zmiany statutu stowarzyszenia: ...*”.

W ślad za tymi reskryptami c.k. Namiestnictwa we Lwowie na większości statutów stowarzyszeń była zamieszczona odpowiednio następująca informacja: „*zatwierdzony reskryptem c.k. Namiestnictwa we Lwowie z dnia ...*” lub „*zmieniony reskryptem c.k. Namiestnictwa we Lwowie z dnia ...*”.

Z niepełnych informacji wynika, że w c.k. Namiestnictwie we Lwowie był założony „*zbiór statutów*” oraz prowadzono centralny „*rejestr stowarzyszeń*”. Dodatkowo stowarzyszenia były ewidencjonowane przez władze właściwe ze względu na siedzibę stowarzyszenia, dlatego obowiązkiem c.k. Namiestnictwa we Lwowie było zawiadomienie „niższej władzy tego miejsca w którym towarzystwo miało mieć siedzibę, (...), załączając jej jeden egzemplarz statutu. Niższa władza miała wpisać stowarzyszenie do prowadzić się mającego dokładnego katastru stowarzyszeń i utrzymywać ciągłą ewidencję stowarzyszeń istniejących w jej rejonie”³³. Oznaczało to, że na założenie stowarzyszenia w Galicji nie

³⁰ J. Buzek, *Administracja gospodarstwa społecznego*, Lwów 1913, s. 911.

³¹ Ibidem, s. 927; Podobnie interpretował tę procedurę Xawery Fiszer prezes galicyjskiego „Sokoła” pisząc: „Towarzystwo sokole, istniejące prawnie, nabywa tym samym charakter osoby prawnej, a jako takie staje się podmiotem praw publicznych i cywilnych”, [w:] *Księga pamiątkowa ku uczczeniu dwudziestej piątej rocznicy założenia Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” we Lwowie*. Lwów 1892, s. 154.

³² S. Starzyński, *Kodeks prawa politycznego czyli austriackie ustawy konstytucyjne 1848-1903*, Lwów 1903, s. 720; D. Dudek, *Zarys dziejów i organizacja stowarzyszeń kultury fizycznej*, *Studia i Monografie nr 16*, AWF Kraków 2001, s. 17-29; S. Zaborniak, *Podstawy prawne polskich stowarzyszeń sportowych ze szczególnym uwzględnieniem Galicji na przełomie XIX/XX wieku*, [w:] *Szkice z dziejów kultury fizycznej. Uwarunkowania historyczne, prawne i regionalne*. Praca zbiorowa pod redakcją A. Nowakowskiego i S. Zaborniaka, Rzeszów 2004, s. 29

³³ S. Starzyński, op. cit., s. 733.

wymagana była zgoda ani zezwolenie żadnego organu władzy państwowej, ani krajowej ani lokalnej!!!.

Liberalne prawo austriackie o stowarzyszaniu się w ogóle nie regulowało problematyki nazwy stowarzyszenia pozostawiając je uznaniu samych członków, dlatego część organizacji sportowych przyjęła jeden z członów nazwy zbieżny z tytułem prawnym: stowarzyszenie/towarzystwo (np. Towarzystwo Sportowe „Wisła”, Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Krakowie, Towarzystwo Miłośników Sportu Wędkowego, Towarzystwo „Drużyny Bartoszone”, Towarzystwo Tatrzańskie w Krakowie, Tatrzańskie Towarzystwo Narciarzy, Towarzystwo Międzynarodowych Wyścigów Konnych w Krakowie, Towarzystwo Myśliwskie „Jagiełło”, Towarzystwo Myśliwskie „Skawa”, Towarzystwo Myśliwskie „Bór”, Towarzystwo Sportowe „Strzelec”), a pozostałe mające również formułę stowarzyszenia nazwały się: klubem lub klubem sportowym (np. Klub Sportowy „Cracovia”, Klub Sportowy „Jutrzenka”, Klub Sportowy „Polonia”, Robotniczy Klub Sportowy, Krakowski Klub Cyklistów i Motorzystów, Galicyjski Klub Jazdy Panów w Krakowie, Galicyjski Klub Automobilowy) wykorzystując tym samym angielską tradycję nazewnictwa.

W Galicji proces przekształcania się dzikich drużyn piłkarskich w stowarzyszenia z osobowością prawną zapoczątkował się we Lwowie. Prawdopodobnie jako pierwsza, bo już w 1907 r. zalegalizowała się „dzika” drużyna działająca od 1903 r. pod nazwą Lwowski Klub Sportowy „Czarni”, jako druga w 1908 r. „dzika” drużyna działająca od 1904 r. pod nazwą Lwowski Klub Sportowy „Pogoń”. W tych dwóch wypadkach nie podaję dokładnych dat pisemnego potwierdzenia prawnego istnienia stowarzyszeń, czyli reskryptu c.k. Namiestnictwa we Lwowie, gdyż nigdy nie był mi dostępny. W dalszej kolejności zaczęto zakładać stowarzyszenia sportu piłki nożnej w Krakowie.

KS „Cracovia” jako stowarzyszenie sportowe o celach niezarobkowych otrzymało pisemne potwierdzenie prawnego istnienia w dniu 27 XI 1909 r. przez c.k. Namiestnictwo we Lwowie, na podstawie austriackiej ustawy z 15 listopada 1867 r. o prawie stowarzyszania się. Od tej chwili KS „Cracovia” posiadał osobowość prawną na podstawie przedłożonego statutu, a działacze mogli podjąć inne czynności organizacyjne w celu rozpoczęcia legalnej działalności na polu rozwoju sportu wyczynowego. Przyjmowany rok 1906 jako początek powstania KS „Cracovii” jest jedynie datą zwyczajową, związaną z tradycją narodzin „dzikiej” drużyny piłkarskiej lub - jakbyśmy to inaczej określili - drużyny podwórkowej. Liberalne prawo austriackie tolerowało działalność różnych nieformalnych drużyn sportowych bez wymaganego prawem statutu i rejestracji. Działające w takim trybie

nieformalne drużyny piłkarskie nie miały jednak żadnej zdolności do działań formalno-prawnych, ani możliwości prowadzenia działalności na polu sportu wyczynowego.

TS „Wisła” jako stowarzyszenie sportowe o celach niezarobkowych otrzymało pisemne potwierdzenie prawnego istnienia w dniu 7 lutego 1910 r. przez c.k. Namiestnictwo we Lwowie, na podstawie austriackiej ustawy z 15 listopada 1867 r. o prawie stowarzyszania się. Od tej chwili TS „Wisła” posiadało osobowość prawną na podstawie przedłożonego statutu, a działacze mogli podjąć inne czynności organizacyjne w celu rozpoczęcia legalnej działalności na polu rozwoju sportu wyczynowego. Przyjmowany rok 1906 jako początek powstania TS „Wisła” jest jedynie datą zwyczajową, związaną z tradycją narodzin „dzikiej” drużyny piłkarskiej lub - jakbyśmy to inaczej określili - drużyny podwórkowej. Liberalne prawo austriackie tolerowało działalność różnych nieformalnych drużyn sportowych bez wymaganego prawem statutu i osobowości prawnej. Działające w takim trybie nieformalne drużyny piłkarskie nie miały jednak żadnej zdolności do działań formalno-prawnych, ani możliwości prowadzenia działalności na polu sportu wyczynowego³⁴.

Podsumujmy, powstanie pierwszych czterech lokalnych stowarzyszeń z osobowością prawną było przełomowe i zapoczątkowało drugi okres instytucjonalizacji wyczynowego sportu piłki nożnej w Galicji, a skala tej ekspansji wymaga dalszych badań źródłowych.

Trzecim naturalnym i nieuniknionym okresem w rozwoju wyczynowego sportu piłki nożnej w Galicji było zakładanie organizacji o zasięgu ponadregionalnym w postaci związku stowarzyszeń.

Pojęcie związku stowarzyszeń w austriackim prawie

Tak jak pisaliśmy wcześniej, sportowe kluby piłkarskie nie mające osobowości prawnej nie posiadały zdolności prawnej do zrzeszania się lub zakładania innych organizacji. Ten przywilej miały tylko stowarzyszenia z osobowością prawną, dlatego Reskrypt Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z 19 czerwca 1888 r. przypominał: „Proste kluby, nie istniejące prawnie jako stowarzyszenia, nie mogą też utworzyć żadnego związku stowarzyszeń. Związek taki byłby stowarzyszeniem przeciwnym prawu ze względu na swe urządzenie”³⁵.

³⁴ D. Dudek, Krytyczne tezy do naukowych badań nad sportem, [w:] Z dziejów turystyki i sportu w Polsce. Pod redakcją T. Jurka, K. Obodyńskiego, S. Zaborniaka, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2009, s. 287-288.

³⁵ S. Starzyński, op. cit., s. 731.

W świetle przepisów Ustawy z 15 listopada 1867 r. o prawie stowarzyszania się, każde stowarzyszenie, jeżeli zamieściło taki zapis w statucie, miało możliwość „tworzenia związków kilku stowarzyszeń między sobą”. Każdy związek musiał mieć osobny statut oraz osobowość prawną i powstawał w takim samym trybie jak stowarzyszenie. W celu realizacji zadań z zakresu wyczynowego sportu piłki nożnej prawdopodobnie cztery stowarzyszenia, w tym dwa lwowskie: LKS „Pogoń” i LKS „Czarni” oraz dwa krakowskie: KS „Cracovia” i „Robotniczy Klub Sportowy” założyły ustawowy związek stowarzyszeń pod nazwą: Związek Polski Piłki Nożnej w Krakowie, który uzyskał pisemne potwierdzenie prawnego istnienia przez c.k. Namiestnictwo we Lwowie w dniu 23 grudnia 1911 r.³⁶ Wyczerpująco na temat działalności ZPPN w Krakowie pisał R. Wasztyl, dlatego zacytujmy najważniejsze zdanie z jego opracowania, że <<dorobek polskiego sportu z czasów zaborów wydaje się być o wiele większy, niż się to na ogół przyjmuje. Dotyczy to chociażby początków polskiego piłkarstwa, którego podstawy organizacyjno-programowe zostały praktycznie stworzone wtedy, kiedy Polski na mapie Europy nie było! Dlatego sądzę, że przede wszystkim w tym tkwi historyczna wartość tych wszystkich „związków footballowych”, opatrzonym przymiotnikiem „POLSKI”>>³⁷.

Dodatkowo uzupełnijmy słowa R. Wasztyla o konkluzję, że te doświadczenia galicyjskich działaczy miały decydujące znaczenie na progu Niepodległej Polski, gdyż to oni tworzyli podstawy ideowo-organizacyjne polskiego ruchu sportowego.

Zakaz przynależności uczniów do pozaszkolnych stowarzyszeń sportowych w prawie austriackim

Niezmiernie ważną kwestią związaną z rozwojem sportu piłki nożnej w Galicji było zagadnienie udziału młodzieży szkolnej w stowarzyszeniach sportowych działających na podstawie ustawy z 15 listopada 1867 r. o prawie stowarzyszania się.

Regulacje prawne austriackiego Ministerstwa Wyznań i Oświaty zabraniały przynależności młodzieży szkolnej do pozaszkolnych stowarzyszeń sportowych działających na podstawie powszechnego prawa o stowarzyszaniu się. (I wyjaśnimy w tym miejscu od razu, że przepisy ministerialne w ogóle nie ingerowały w sprawie przynależności uczniów do „dzikich” klubów piłkarskich, co błędnie tłumaczy P. Pierzchała pisząc: „Życie młodych

³⁶Statut Związku Polskiego Piłki Nożnej, Kraków 1911, APKr., sygn. DPKr. 152.

³⁷R. Wasztyl, Pierwsze ponadklubowe formy organizacyjne sportu w Krakowie przed 1914 r. [w:] Rola tradycji w kształtowaniu współczesnego modelu kultury fizycznej, AWF Warszawa 1986, s. 74.

piłkarzy-gimnazjalistów nie było łatwe, gdyż formalnie obowiązywał ich zakaz należenia do klubów sportowych”³⁸.)

Austriackie rozporządzenie ministerialne z dnia 24 lipca 1849 r. bardzo rygorystycznie regulowało ten problem stwierdzając, że: „Uczniowie gimnazjalni nie mogą brać udziału ani w charakterze członków, ani też słuchaczy, w takich stowarzyszeniach, które zawiązały między sobą osoby, nie będące uczniami gimnazjalnymi. Nie mogą oni także zawiązywać między sobą żadnych stowarzyszeń, a przeto nie wolno im nosić ani żadnych odznak stowarzyszenia, ani też odznak jakichkolwiek”³⁹. Postanowienia tych przepisów miały również zastosowanie do szkół ludowych i średnich. Zakaz przynależności do stowarzyszeń dla uczniów szkół średnich regulował paragraf 26 przepisów szkolnych, który stanowił, że: „Uczniom szkół średnich nie wolno należeć do stowarzyszeń, zawiązanych przez inne osoby, ani w charakterze członków, ani w charakterze uczestników, słuchaczy lub gości. Nie wolno im również tworzyć stowarzyszeń między sobą i nosić jakichkolwiek odznak”⁴⁰. Przepisy te miały podłoże polityczne, jednakże w miarę rozwoju sportu wszystkie regulacje obowiązywały również w stosunku do ruchu sportowego, dlatego Rada Szkolna Krajowa w 1911 r. przypominała młodzieży szkolnej: „§ 26 przepisów szkolnych, zabraniający uczniom należenia w charakterze członków do towarzystw sportowych, założonych dla ludzi dojrzałych i nie podlegających dyscyplinie szkolnej, zwłaszcza, że uczniowie bywają przy tym wciągani do rzeczy nie dających się pogodzić z obowiązkami uczniów, a sposób uprawiania sportów, wyczerpujących nad miarę ich młode siły i pochłaniający zbyt wiele czasu, przynosi nieraz wprost szkodę ich zdrowiu i postępowi”⁴¹.

Zakaz przynależności młodzieży studenckiej do nieakademickich stowarzyszeń sportowych w prawie austriackim

W zaborze austriackim studenci wyższych uczelni mogli należeć do stowarzyszeń zrzeszających wyłącznie akademików. Przepisy państw zaborczych nie zezwalały na przynależność młodzieży studenckiej, bez zgody senatu uczelni, do nieakademickich stowarzyszeń sportowych działających na podstawie powszechnego prawa o stowarzyszaniu

³⁸ P. Pierzchała, op. cit., s. 20.

³⁹ Zbiór najważniejszych okólników i rozporządzeń zasadniczych c.k. Krajowej Rady Szkolnej (...), Lwów 1888, t. I, s. 32.

⁴⁰ Przepisy szkolne dla szkół średnich w Galicji, Kraków 1890, s. 24.

⁴¹ Okólnik R.S.K. do dyrekcji gimnazjów, szkół realnych i seminariów nauczycielskich męskich w sprawie należenia uczniów do towarzystw sportowych z dnia 15 lutego 1911 r., „Muzeum” 1911, t. I, z. 1, s. 301.

się. Paragraf 12 austriackiej ustawy uniwersyteckiej stanowił: „Gdyby tego wymagało dobro uniwersytetu, Senat Akademicki może zabronić uczniom udziału w pewnych zgromadzeniach lub stowarzyszeniach osób nie będących uczniami”⁴². Przepisy te miały podłoże polityczne, jednakże przeniesiono je również na ruch sportowy.

Zakończenie

W rozwoju sportu piłki nożnej w Galicji należy wyróżnić trzy okresy. Pierwszy polegał na spontanicznym organizowaniu się młodzieży w postaci tworzenia „dzikich”, czyli podwórkowych drużyn piłkarskich. Taka formuła nie wyczerpywała jednak znamion nowoczesności i uniemożliwiała realizację celów z zakresu wyczynowego sportu piłki nożnej, ponieważ powstała w takim trybie organizacja sportowa nie miała żadnych zdolności do działań formalno-prawnych.

Drugi okres związany był z instytucjonalizacją sportu piłki nożnej w postaci tworzenia nowoczesnych stowarzyszeń z osobowością prawną o celach niezarobkowych.

Trzeci okres przejawiał się w założeniu przez stowarzyszenia sportu piłki nożnej związku stowarzyszeń, którego celem była realizacja zadań sportowych o szerszym charakterze ponadregionalnym.

W świetle przedstawionych rozważań historyczno-prawnych i argumentacji należy zauważyć, że daty powstania prawie wszystkich zrzeszeń sportowych wymagają reinterpretacji⁴³, w przeciwieństwie do wszystkich struktur organizacyjnych Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, które w swojej poprawności muszą budzić uzasadniony podziw.

⁴² Zbiór ustaw uniwersyteckich (...), Kraków 1900, s. 263 i 267; J. Kleczyński, Stowarzyszenia studenckie, „Przegląd Polski” Kraków 1888, t. III rocznika XXII, s. 536; Podobnie rosyjskie ustawy uniwersyteckie stanowiły, że „zabrania się pod najsurowszą karą składać towarzystwa lub tworzyć związki pod jakimkolwiek imieniem i do nich należeć”, Archiwum do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce, Kraków 1897, t. IX, s. 58.

⁴³ Przykładowo: Akademicki Związek Sportowy w Krakowie nie powstał w 1908 r. AZS jako akademickie stowarzyszenie sportowe o celach niezarobkowych otrzymało pisemne potwierdzenie prawnego istnienia w dniu 19 czerwca 1909 r. przez c.k. Namiestnictwo we Lwowie, na podstawie austriackiej ustawy z 15 listopada 1867 r. o prawie stowarzyszania się. Od tej chwili AZS posiadał osobowość prawną na podstawie przedłożonego statutu, a działacze mogli podjąć inne czynności organizacyjne w celu rozpoczęcia legalnej działalności na polu rozwoju akademickiego sportu. Przykładowo: „Krakowski” Komitet Udziału Polski w Igrzyskach Olimpijskich z 1919 r. nigdy nie został zarejestrowany jako stowarzyszenie i należy go traktować jako grupę przyszłych założycieli projektowanej organizacji.

